

In september was het voor seizoeninvloeden gecorrigeerde volume van de industriële produktie 1% kleiner dan in augustus. Na een top in maart heeft het produktievolume zich het laatste halfjaar vrijwel gestabiliseerd rond het niveau van april. Vergeleken met het overeenkomstige tijdvak van 1985 lag de industriële produktie in het derde kwartaal slechts 1% hoger; de produktiegroei in de nijverheid (excl. bouwnijverheid) kwam, zo vergeleken, op 3% uit. Volgens de Kwartaalrekeningen van het CBS was het volume van het bruto binnenlands produkt in het tweede kwartaal 2,5% groter dan vorig jaar. Het volume van de bruto investeringen in vaste activa was in het tweede kwartaal 11% groter dan in hetzelfde tijdvak van 1985. De bedrijfsinvesteringen stegen met 13%, de investeringen van de overheid met 1%. Vooral de investeringen afkomstig uit de bouwnijverheid waren in het tweede kwartaal duidelijk hoger. Het volume van de invoer van goederen was in het derde kwartaal 3% groter dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar. De uitvoer steeg met 5%. De binnenlandse consumptieve bestedingen van gezinnen, gecorrigeerd voor prijsveranderingen, lagen in september 6% boven die van een jaar terug. De groei in het derde kwartaal kwam hiermee op 4%. De forse toename van de consumptie wordt in belangrijke mate gedragen door de bestedingen aan duurzame goederen, waarvan vooral de aankopen van personenauto's zijn gestegen. Mede als gevolg van de BTW-verhoging op 1 oktober is het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie tussen midden september en midden oktober met 0,6% gestegen. Ten opzichte van oktober 1985 zijn de consumptieprijsen met 0,2% gedaald. De rente is in oktober enigszins gestegen. Het rendement op staatsobligaties nam van 5,9% toe tot 6,1%.

Dit blijkt uit gegevens die medio november beschikbaar waren. In de Focus worden de investeringen in het tweede kwartaal nader toegelicht.

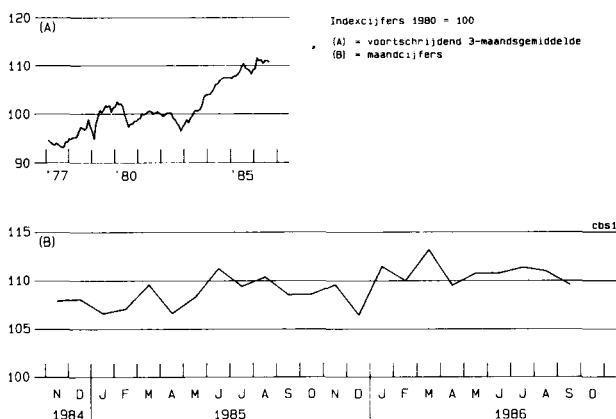
Het voor seizoeninvloeden gecorrigeerde volume van de industriële produktie was in september 1% kleiner dan in augustus. Nadat de produktie-index (1980=100) in maart een top bereikte (113), is de index in april teruggevallen naar 110 en heeft zich vervolgens rond dat niveau gestabiliseerd. De groei van de industriële produktie, berekend als de procentuele jaarommutatie van het voortschrijdend gemiddelde, is dan ook de laatste maanden gestaag teruggelopen. In de periode oktober 1985-september 1986 was het produktievolume in de industrie nog geen 2% groter dan in de twaalf maanden daarvoor. Twee jaar eerder (oktober 1983-september 1984) lag het groeipercentage nog op ruim 6%.

Ten opzichte van dezelfde maand van 1985 nam het volume van de gemiddelde dagproduktie in de industrie in september met 1% toe. Voor het derde kwartaal komt de produktiegroei hiermee eveneens op 1%. Een meer dan gemiddelde groei werd in dit kwartaal gerealiseerd in de rubber- en kunststofverwerkende industrie, de voedings- en genotmiddelenindustrie en de hout- en bouwmaterialenindustrie. Een afnemend produktievolume werd gemeten in de basismetaalindustrie, de textiel-, kleding- en lederindustrie, de chemische industrie en de elektrotechnische industrie. De produktie in de delfstoffenwinning lag in het derde kwartaal 17% hoger dan in het overeenkomstige tijdvak van vorig jaar, terwijl ook in de openbare nutsbedrijven de produktiegroei groter was dan in de industrie. Als gevolg hiervan nam de produktie in de nijverheid (excl. bouwnijverheid) in het derde kwartaal met 3% toe.

Het aantal *begonnen woningen* was in het derde kwartaal 16% kleiner dan in hetzelfde tijdvak van 1985. In het eerste en tweede kwartaal werden nog stijgingen van respectievelijk 24% en 18% gemeten.

Volgens de Kwartaalrekeningen van het CBS was het volume van het *bruto binnenlands produkt* (BBP) in het tweede kwartaal 2,5% groter dan in de overeenkomstige periode van 1985. Gemiddeld over het eerste halfjaar bedroeg de stijging van het BBP-volume 1%. Het volume van het bruto nationaal produkt (BNP) was in het eerste halfjaar van 1986 even groot als in hetzelfde tijdvak van vorig jaar. Het BNP omvat behalve het BBP (d.w.z. de in het binnenland gevormde toegevoegde waarde) tevens de per saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens. De volumegroei van het bruto nationaal inkomen (BNI) bedroeg in het eerste halfjaar 3%. De stijging van het BNI

Produktie industrie (volume - seizoengecorrigeerd)

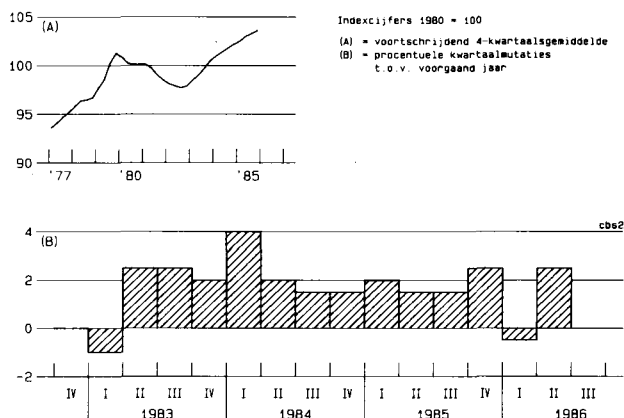

Verbeterde cijfers worden niet als zodanig gekenmerkt.

* Samengesteld door de hoofdafdeling Nationale rekeningen van het CBS.

overtrof die van het BNP doordat tegenover een ruilvoetverlies in het eerste halfjaar van 1985 een forse ruilvoetwinst in de eerste helft van 1986 stond.

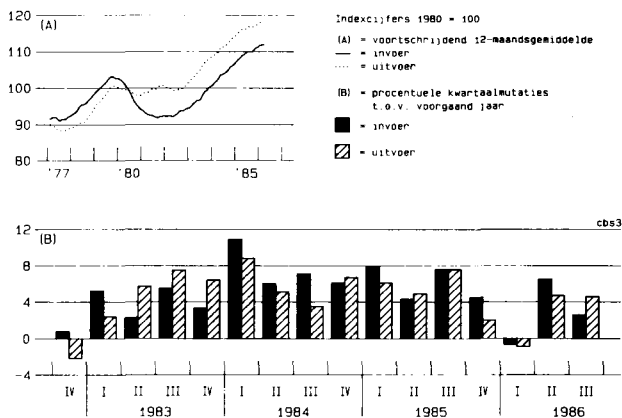
Bruto Binnenlands Produkt (volume)

Het volume van zowel de *invoer* als de *uitvoer van goederen* was in september groter dan in dezelfde maand van 1985. De invoer steeg met 5%, terwijl de uitvoer met 10% toenam. In het derde kwartaal was het volume van de invoer van goederen 3% groter dan in de overeenkomstige periode van 1985. Aangezien de invoerprijzen (unit value) met 20% daalden, nam de invoerwaarde met 18% af. Ongerekend energieproducten bedroeg de waardedaling slechts 4%; bij een prijsdaling van 8% nam het volume van de invoer exclusief energie toe met 4%. De import van energieproducten daalde evenveel in waarde als in prijs (-63%), zodat het invoervolume van deze categorie niet veranderde.

Van de in tabel 1 onderscheiden categorieën was in het derde kwartaal alleen het volume van de invoer van algemene goederen (voornamelijk brandstoffen) kleiner dan in hetzelfde kwartaal van 1985. Bij de grondstoffen en halffabrikaten werd een lichte toename geregistreerd, terwijl de invoer van consumptie- en investeringsgoederen duidelijk toenam. Binnen de categorie investeringsgoederen is vooral de invoer van personenauto's sterk toegenomen (24%). Bij de uitvoer van goederen ging een volumestijging in het derde kwartaal van 5% gepaard met een waardedaling van 14% en een prijsdaling van 18%. Exclusief energie zijn de uitvoercijfers minder geprononceerd: 7% waardedaling, 9% prijsdaling en 3% stijging van het volume. De waarde van de uitgevoerde energieproducten daalde met 45%; doordat de prijzen ten opzichte van het derde kwartaal van 1985 halveerden, was de volumemutatie positief (9%).

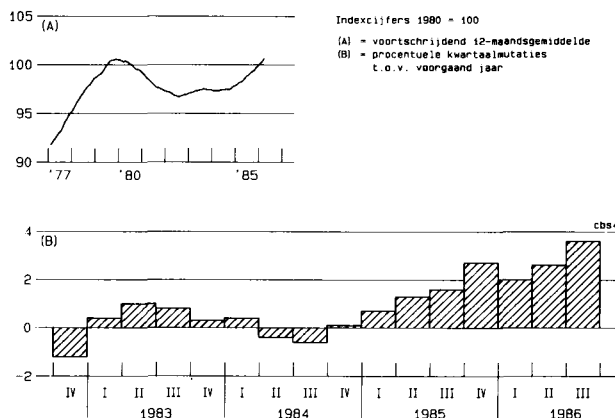
In- en uitvoer van goederen (volume)

De *binnenlandse consumptieve bestedingen van gezinnen*, gecorrigeerd voor prijsveranderingen, lagen in september 6% hoger dan in dezelfde maand van 1985. Deze grote stijging werd voor een belangrijk deel gedragen door een volumetoename met 14% van de consumptie van duurzame goederen. Vooral de aankopen van nieuwe personenauto's, van kleding en schoeisel en van woninginrichtingsartikelen namen fors toe. De bestedingen aan voedings- en genotmiddelen stegen met 5%, die aan overige goederen en diensten met 4%. Binnen deze laatste categorie namen – als gevolg van het relatief koude weer – de uitgaven voor verwarming duidelijk toe. Behalve door het weer is het consumptievolume ook beïnvloed door een verandering van het aantal koopdagen (dit jaar één meer dan in 1985) en de verhoging van de BTW per 1 oktober, waardoor wellicht sommige aankopen vervroegd zijn.

De ontwikkeling van de consumptie in het derde kwartaal en ook die in de eerste negen maanden van dit jaar stemmen in hoge mate overeen met die in de maand september. In alle drie de verslagperiodes zijn vooral de aankopen van duurzame goederen (met name personenauto's) gestegen. De groei van de bestedingen aan voedings- en genotmiddelen en aan overige goederen en diensten bleef in deze perioden enigszins achter bij die van de binnenlandse consumptie als geheel. In het derde kwartaal nam de binnenlandse consumptie met 4% toe. Voor de eerste negen maanden kwam de groei uit op 3%.

Binnenlandse consumptie (volume)

Het *prijsindexcijfer* van het verbruik van grondstoffen en halffabrikaten door de industrie was in augustus 23,5% lager dan in dezelfde maand van 1985. De daling van de afzetprijzen van de industrie was opnieuw duidelijk geringer (-13,0%).

Het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie is tussen midden september en midden oktober met 0,6% gestegen. Een deel van deze stijging komt voor rekening van de BTW-verhoging met 1 procentpunt op 1 oktober jongstleden. Ten opzichte van oktober 1985 zijn de consumptieprijzen met 0,2% gedaald. Deze daling is geringer dan de overeenkomstige dalingspercentages van de drie voorafgaande maanden. Gemiddeld over de periode november 1985-oktober 1986 lagen de consumptieprijzen 0,5% boven het gemiddelde van de twaalf voorafgaande maanden. Dit stijgingspercentage neemt al sinds december 1984 (toen 3,3%) gedurig af.

Het *verstrekke consumptief krediet* nam in het derde kwartaal opnieuw toe (13%). Gemiddeld over de eerste negen maanden bedroeg de stijging 16%. Na een aantal jaren van daling en stagnatie, was het consumptief krediet in het jaar 1985 ook al met 13% toegenomen.

De *rente* steeg in oktober enigszins. Het maandgemiddelde van de lange termijn-rente, gemeten aan het rendement op staatsobligaties, nam van 5,9% tot 6,1% toe. De daggeldmarktrente steeg tot een gemiddeld niveau van 5,4%.

Tabel 1. Kerngegevens recente ontwikkelingen in Nederland

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1979/83 gemidd.	1984	1985	1985		1986			1986						
				3 ^e kw.	4 ^e kw.	1 ^e kw.	2 ^e kw.	3 ^e kw.	apr.	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
1. VOLUME-GEGEVENS															
<i>Productie in de nijverheid</i>															
Nijverheid (excl. bouwnijverheid)	-1	4	3	0	4	-1	1	3	6	-3	-1	4	2	5	
Delfstoffenwinning	-6	1	9	-7	18	-11	-3	17	17	-25	-5	14	7	26	
Industrie	0	6	2	2	1	3	1	1	3	2	0	2	1	1	
Voedings- en genotmiddelenindustrie	1	3	2	1	1	2	0		-1	0	-1				
Textiel-, kleding- en lederindustrie	-4	1	3	3	5	2	-3		-1	-2	-5	3	-5		
Papier- en grafische industrie	-1	5	3	3	1	7	4	0	5	7	1	4	-1		
Chemische industrie	4	9	2	3	0	-2	-3	-1	0	-1	-7	-3	0	-1	
Rubber- en kunststofverw. industrie	6	6	3	1	-2	5	4		3	5	4				
Hout- en bouwmaterialenindustrie	-4	1	1	4	6	6	4		5	5	2				
Basismetaalindustrie	-3	14	-3	-2	-3	3	-3		-7	4	-6	-2	-7		
Elektrotechnische industrie	2	8	5	5	-2	2	2	-1	6	1	0	-4	-4	4	
Rest metaal- en overige industrie	-1	4	3	1	2	6	2		3	2	1				
Openbare nutsbedrijven	2	2	1	-5	-1	0	6		14	-2	4				
Bouwnijverheid: begonnen woningen	3	-6	-10	7	-5	24	18	-16	-8	43	37	-18	-11	-17	
<i>Buitenlandse handel (goederen)</i>															
Invoer, totaal	-1	7	7	8	4	-1	6	3	16	-2	6	5	-2	5	
Grondstoffen en halffabrikaten	-2	11	4	6	3	-4	9	3	16	-2	11	3	-1	6	
Consumptiegoederen	-1	2	4	4	4	5	10	10	15	0	13	9	7	13	
Investeringsgoederen	-3	14	13	6	3	5	6	13	16	8	-4	22	5	12	
Algemene goederen	3	-15	22	28	17	4	-10	-17	8	-18	-15	-7	-25	-19	
Uitvoer, totaal	2	6	5	8	2	-1	5	5	10	-2	6	5	-2	10	
Onbewerkte agrarische producten	5	5	6	5	-5	0	5	6	8	-6	15	0	2	15	
Delfstoffen	-8	-2	9	-10	32	-21	-13	9	16	-46	-10	16	-10	18	
Fabrikaten	2	7	4	9	0	2	6	4	10	2	6	5	-2	9	
Voedings- en genotmiddelen	5	6	3	4	-2	-4	4	3	14	-4	2	1	-3	10	
Textiel en kleding	-2	11	8	12	6	5	6	5	17	-4	4	8	-10	16	
Aardolieproducten	-1	1	3	9	7	6	18	12	6	31	21	18	21	-1	
Chemische producten	3	9	3	9	-1	3	6	5	11	-1	7	10	-10	14	
Metaalproducten	3	9	6	11	-1	3	2	1	9	-3	0	-2	-4	10	
Overige fabrikaten	1	8	6	13	0	8	8	6	10	4	11	7	0	11	
<i>Consumptieve bestedingen van gezinnen</i>															
Binnenlandse consumptie, totaal	-1	0	2	2	3	2	3	4	2	4	2	4	1	6	
Voedings- en genotmiddelen	0	-2	1	1	2	2	1	2	0	4	-1	3	-2	5	
Duurzame consumptiegoederen	-4	-2	3	5	5	5	5	7	3	8	4	5	2	14	
Textiel, kleding, schoeisel e.d.	-4	2	4	5	4	2		-2	10	-2	1	0			
Huish. artikelen en woninginrichting	-1	1	4	4	4	4		5	6	2	7	2			
Transportmiddelen	-3	8	13	10	10	12		10	11	16	9	4			
Rest duurzame consumptiegoederen	0	2	3	3	4	5		5	7	2	8	5			
Overige goederen en diensten	0	1	1	1	2	1	2	3	3	2	2	3	2	4	
Huur, verwarming, verlichting en water		2	4	2	5	1	4		7	2	4	4	5		
Rest overige goederen en diensten		1	0	0	1	1	1		1	2	1	3	1		
<i>Investeringen in vaste activa</i>															
Bruto investeringen, totaal	-3	4	4	8	4	0	11								
Bedrijven	-3	4	5	8	6	1	13								
Nijverheid	-5	13	14	12	9	13	9								
Exploitatie van woningen	-3	2	-4	0	2	-9	14								
Overige bedrijven	-3	-2	7	14	7	-1	16								
Overheid	-3	7	-4	4	-6	-8	1								
2. PRIJZEN															
Productenprijzen landbouw, tot. afzet	1	3	-2	0	-3	-6	-8		-7	-7	-9	-8			
Productenprijzen industrie, tot. afzet		5,6	1,0	0,2	-2,6	-9,3	-12,7		-12,4	-12,4	-13,3	-14,2	-13,0		
Productenprijzen industrie, verbruik		7,0	0,3	-1,8	-6,3	-17,4	-23,6		-22,9	-23,7	-24,3	-24,9	-23,5		
Ruivoet, unit value (goederen)	0	2	1	2	3	5	5	2	4	7	5	4	2	1	
Invoerprijzen, unit value	8	6	1	0	-4	-13	-19	-20	-18	-20	-20	-21	-21	-19	
Uitvoerprijzen, unit value	8	8	2	2	-2	-9	-15	-18	-14	-14	-16	-18	-19	-18	
Prijzen gezinsconsumptie (werknemers)	5,6	3,3	2,3	2,3	1,7	1,2	0,4	-0,6	0,6	0,5	0,2	-0,7	-0,5	-0,6	-0,2
Regelingslonen particulier bedrijf		0,3	1,1	1,3	1,4	1,1	0,9		1,2	1,0	1,0	0,9	1,0		
Regelingslonen overheid		-1,4	-1,0	-1,9	-1,9	-0,4	-0,3		-1,2	-1,2	1,6	1,6	1,6		
Dollarkoers, contante notering	9	12	4	-3	-15	-28	-27	-27	-27	-29	-27	-26	-26	-28	-24
3. OVERIGE INDICATOREN															
Consumentenvertrouwen ¹ (in %)		-22	-4	0	3	12	11	7	9	13	11	10	7	5	6
ANP-CBS beursindex	10	27	29	35	30	29	33	33	31	30	37	32	35	32	27
Uitgesproken faillissementen	22	-19	-13	-16	-12	-31	-15	-9	-11	-27	-7	-17	-9	0	-23
<i>Conjunctuurtest industrie</i>															
Bezettingsgraad (in %)		83	85	84	84	84	85	84							
Orderpositie (1984=100)		100	105	107	107	108	109	108	109	109	109	108	108	107	
Beoordeling orderontvangsten ¹ (in %)		-11	-9	-10	-9	-10	-12	-15	-13	-13	-9	-12	-17	-15	
Beoordeling voorr. eindproducten ¹ (in %)		9	4	3	5	6	7	6	6	7	7	6	6	5	
<i>Arbeidsmarkt</i>															
Werkzame personen in de industrie	-3	-2	1	2	2	1	1								
Aantal werkloosheidsuitkeringen	33	7	-2	-3	-4	-5	-5	-4	-6	-5	-4	-4	-4	-4	
<i>Geld en krediet</i>															
Spaartegoeden	8	3	5	4	4	4	4	5	4	4	5	5	5	5	
Verstrekt consumptief krediet	-6	0	13	23	14	18	17	13	27	3	21	14	3	22	
Binnenlandse liquiditeitenmassa	8	7	8	7	9	7	6		5	6	7	7			
Geldhoeveelheid	6	4	7	8	7	7	8		6	9	9	9			
Secundaire liquiditeiten	10	11	10	6	12	8	3		3	2	4	4			
Daggeldmarktrente (in %)	8,7	5,8	6,3	6,1	5,8	5,8	6,1	5,7	5,5	6,6	6,2	6,1	5,6	5,3	5,4
Rendement op staatsobligaties (in %)	9,7	8,0	7,3	7,0	7,0	6,7	6,3	6,0	6,2	6,4	6,4	6,2	5,9	5,9	6,1

¹ Saldo van positieve en negatieve antwoorden in procenten van het totaal.

Tabel 2. Recente ontwikkelingen in het buitenland

	1984	1985	1985		1986		1986							
			3 ^e kw.	4 ^e kw.	1 ^e kw.	2 ^e kw.	3 ^e kw.	apr.	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
Productie nijverheid¹ (volume)	% mutatie t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor													
Bondsrepubliek Duitsland	3	6	6	4	2	5	1	8	1	5	1	1	0	
België	2	2	2	4	5	4		4	4	3	12			
Frankrijk	3	1	0	2	0	2		5	-2	2	3	2		
Verenigd Koninkrijk	1	5	5	5	2	0		4	-1	-2	3	3		
Italië	3	1	0	1	3	3		4	1	3	4	1		
Verenigde Staten	12	2	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1
Japan	11	4	5	1	1	-1	-1	0	-2	0	-2	-3	1	1
Buitenland (gewogen) ²	3	4	4	4	2	3		5	1	3	3			
Nederland	4	3	0	4	-1	1	3	6	-3	-1	4	2	5	
Bruto investeringen in vaste activa (volume)	% mutatie t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor													
Bondsrepubliek Duitsland	1	0	1	0	2	6								
Frankrijk	-1	3	6	5	6	7								
Italië	6	4	1	-2	-3	0								
Verenigd Koninkrijk	8	1	-1	0	-3	3								
Verenigde Staten	16	8	8	7	5	2								
Japan	4	5	6	6	7	7								
Europese Gemeenschap	2	2	2	2	2	5								
Nederland	4	4	8	4	0	11								

Bron voor gegevens buitenland: Eurostat en OECD.

¹ Excl. bouwnijverheid. ² Het gemiddelde van de 6 belangrijkste exportlanden, gewogen met hun aandeel in de Nederlandse export in 1984.

Focus: Forse stijging bedrijfsinvesteringen in het tweede kwartaal

In het tweede kwartaal van 1986 was het volume van de bruto investeringen in vaste activa 11% groter dan in de overeenkomstige periode van vorig jaar. De investeringen kunnen worden gezien naar bedrijfsklasse van herkomst, van bestemming en naar type. Vooral de investeringen afkomstig uit de bouwnijverheid namen sterk toe. De productie van investeringsgoederen in deze bedrijfstak steeg in het tweede kwartaal met 15%. De overige binnenlandse productie van investeringsgoederen kende slechts een geringe stijging (1%). De toename van de investeringen afkomstig uit de invoer bedroeg in het tweede kwartaal 6%. Net als in het eerste kwartaal (7%) bleef het accres duidelijk achter bij de groeicijfers van de jaren 1984 (11%) en 1985 (19%).

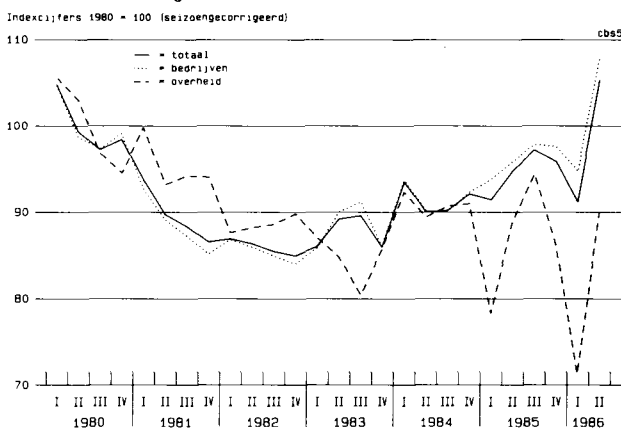
Ook als de investeringen naar bestemming worden gezien speelt de groei van de bouwproductie een belangrijke rol. In het tweede kwartaal namen de investeringen door bedrijven

fors toe (13%), waarbij de grote stijging in de bedrijfsklasse exploitatie van woningen opviel (14%). De nijverheidsinvesteringen namen met 9% toe, de investeringen door de overige bedrijven (landbouw, handel, verkeersbedrijven en zakelijke dienstverlening te zamen) met 16%. De investeringen van de overheid stegen met 1%.

Naar type beschouwd werden de grootste stijgingen geregistreerd voor de investeringen in woningen (14%), gebouwen (24%) en vervoermiddelen (16%). De investeringen in machines en overige uitrustingsstukken namen met 6% toe, terwijl bij de grond-, water- en wegebouwkundige werken zich een lichte teruggang voordeed (-3%).

In tabel 2 zijn de groeicijfers van de bruto investeringen in vaste activa van een aantal geïndustrialiseerde landen vermeld. Over het algemeen betreffen deze cijfers zowel de investeringen van bedrijven als die van de overheid. Uitzondering hierop vormen de Verenigde Staten waar alleen de bedrijfsinvesteringen in de cijfers begrepen zijn. Bij vergelijking van de volume-ontwikkeling van de investeringen sinds 1980 blijkt dat zich tussen de vermelde landen opmerkelijke verschillen hebben voorgedaan. Zo lag in Japan het indexcijfer van de bruto investeringen in het tweede kwartaal van 1986 (voor seizoeninvloeden gecorrigeerd) op een niveau dat 20% hoger was dan gemiddeld in 1980. In de Bondsrepubliek Duitsland daarentegen werd in het tweede kwartaal een investeringsvolume gemeten dat onder het kwartaalgemiddelde van 1980 lag. Als gevolg van de grote stijging in het tweede kwartaal kwam in Nederland het investeringsniveau voor het eerst weer boven het kwartaalgemiddelde van 1980.

Bruto investeringen in vaste activa (volume): Nederland

Bruto investeringen in vaste activa (volume): internationaal

